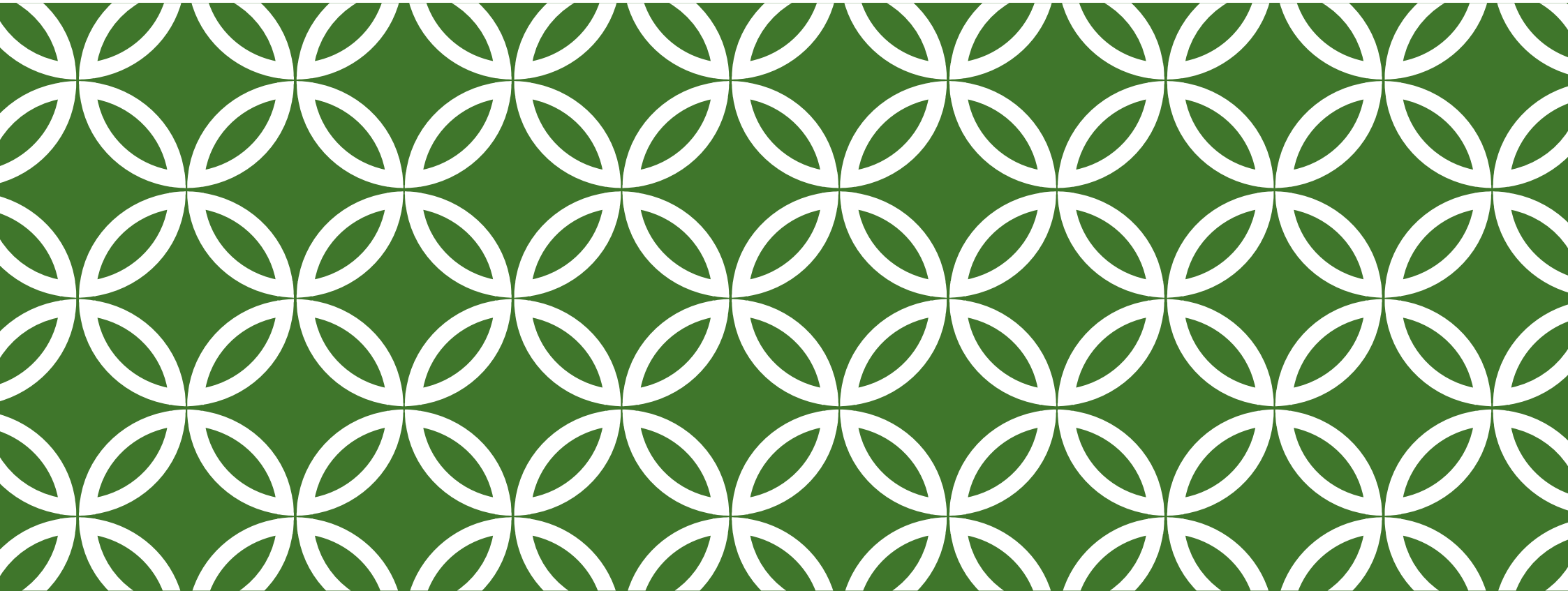

A BIRTOKLÁS KIFEJEZÉSE A KOMI- PERMJÁK NYELVBEN

F. Gulyás Nikolett
ÚNKP-zárókonferencia
2021. 8. 30.

INNOVÁCIÓS ÉS TECHNOLÓGIAI
MINISZTERIUM

Új Nemzeti
Kiválóság Program

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

A BIRTOKLÁS TIPOLOGIÁJA

- a birtoklás egy szemantikai fogalom, amely olyan két entitás, a birtokos és a birtok viszonyában értelmezhető, ahol a birtokos kontrollálja a birtokot (Stassen 2009: 11)
- emiatt Langacker (2009) a birtokviszonyt aszimmetrikusnak tartja
- altípusai például: tulajdonlás, rész-egész, rokonsági vagy asszociatív viszony Dixon (2010: 262–263)
- a világ nyelveiben univerzális kategória (Stassen 2013)
- szerkezetileg 2 fő típus:
 - adnominális birtokos szerkezet: *Bence ásója*
 - birtoklásmondat: *Bencének van egy ásója.*
 - továbbá: birtoktulajdonító mondat (l. pl. Havas 2015): *Az ásó Bencée.*

A VIZSGÁLT SZERKEZETEK

Adnominális birtoklás

(1) Öndi-lön kerku(-ys)
 Andrej-GEN ház-3SG
 'Andrej háza'

(2) menam kerku(-ö)
 én.GEN ház-1SG
 'az én házam'

Birtoklásmondat

(3) Öndi-lön em kerku.
 Andrej-GEN van.PRS.3SG ház
 'Andrejnek van (egy) háza.'

Birtoktulajdonító mondat

(4) Kerku völi Öndi-lön.
 ház COP.PRS.3SG Andrej-GEN
 'A ház Andrejé volt.'

KUTATÁSI KÉRDÉSEK

- (i) Mitől függ a birtokos személyrag (Px) megjelenése az adnominális szerkezetben?
- (ii) Milyen funkciója lehet a birtokos személyragnak a birtoklás kifejezésén túl?
- (iii) Miben különböznek a birtoktulajdonító szerkezetek az egzisztenciális mondatoktól?

A KOMI-PERMJÁK NYELV

- uráli > finnugor > permi
- legközelebbi rokon nyelvek: udmurt és komi-zürjén
- Oroszország, Permi terület
- kb. 94.000 fő etnikai k-p, kb. 63.000 beszélő (PEREPIS 2010)
- EGIDS 5 (Lewis et al. 2015)
- veszélyeztetett státusú

ADATOK ÉS MÓDSZEREK

- szakirodalmi áttekintés (Rédei 1978, Batalova 2002, Bartens 2000, Lobanova 2017, Ponomareva 2002, 2010)
- elicitálás
 - 2 anyanyelvi adatközlő
 - 3 kérdőív: 70 adnominális szerkezetre, 120 birtoklásmondatra, 40 birtoktulajdonító mondatra vonatkozó kérdés
 - online konzultációk
 - jelen előadáshoz: összesen kb. 700 elicitált példa
- korpuszvizsgálat
 - komi-permják online korpusz Wikipedia szövegek alapján (Korp_Permyak)
 - 241.000 token
 - adnominális birtoklás: 100 példát tartalmazó minta

ADNOMINÁLIS BIRTOKLÁS

- a Px általában nem jelenik meg, kivéve:
- szintaktikai megkötések:
- a korábbi szakirodalomból (pl. Bartens 2000) ismert minta
- ha a birtokos szintagma tárgyi funkciójú: Abl + Acc.Px
- a Px elhagyása minden számban és személyben agrammatikus az adatközlők szerint és a korpuszban sincs rá példa

(5) Lyd'd'öt-a Vaša-liš gižöt-sö.
 olvas-PRS.1SG Vászja-ABL levél-ACC.3SG
 'Vászja levelét olvasom.'

ADNOMINÁLIS BIRTOKLÁS

- lexikai megkötések:
 - személyes névmási birtokos esetében gyenge tendencia a Px kitételére

gyakori

- (6) sylön nébög

ő.GEN könyv

'az ő könyve'

elfogadható

- (7) sylön nébög-ys

ő.GEN könyv-3SG

'az ő könyve'

ADNOMINÁLIS BIRTOKLÁS

- szemantikai megkötések:
 - a birtokos szemantikai tulajdonságai nem befolyásolják
 - a birtok szemantikai tulajdonságai:
 - elidegeníthetetlen birtok, elsősorban bizonyos testrésznevek esetében a Px elhagyása kevésbé elfogadható

(8) Mikov-lön ki-ys
 Mikov-GEN kéz-3SG
 'Mikov keze'

ADNOMINÁLIS BIRTOKLÁS

- kitett Px bármely számban és személyben
- elicítált adatok:
 - személyes névmási birtokos esetén: 55%
 - testrésznevet jelölő birtok esetén: 40%
- korpuszból származó adatok:
 - személyes névmási birtokos esetén: 30%
 - testrésznevet jelölő birtok esetén: 45%

BIRTOKOS SZEMÉLYRAGOK NEM BIRTOKOS FUNKCIÓBAN

- korábbi megállapítások szerint az E/3. ritkábban az E/2. személyű Px lehet:
- határozottságot jelölő (Rédei 1978)
- determinánsi funkciójú (Bartens 2000)
- egy determináns > határozott névelő grammatikalizációs folyamat egy adott állomásaként értelmezhető (Fraurud 2001)
- határozott affixált végartikulus (Dryer 2013)

BIRTOKOS SZEMÉLYRAGOK NEM BIRTOKOS FUNKCIÓBAN

- korábban bevezetett, megismételt elemet jelöl
- [+határozott]

(9) Vör-ön em kerku.

erdő-INE van.PRS.SG ház

(10) Kerku-ys muröma.

ház-3SG barna

'Az erdőben van egy ház. A ház barna.'

BIRTOKOS SZEMÉLYRAGOK NEM BIRTOKOS FUNKCIÓBAN

- mutató névmás mellett a kitétele kötelező
- [+határozott], [+specifikus]

(11) Eta nébög-ys öd'd'ön int'eresnöj.
ez könyv-3SG nagyon érdekes
'Ez a könyv nagyon érdekes.'

(12) Eta kin-lön zonka-ys? (Korp_Permyak)
ez ki-GEN fiú-3SG
'Ez kinek a fia?'

BIRTOKOS SZEMÉLYRAGOK NEM BIRTOKOS FUNKCIÓBAN

- egy csoport egy egyedét jelöli ki > partitív funkció
- [+határozott], [+specifikus]

(13) Kyčöm roza bošt-a-n? Čoćkom-ys.
 melyik rózsá vesz-PRS-2SG fehér-3SG
 'Melyik rózsát kéred? A fehérét.'

BIRTOKOS SZEMÉLYRAGOK NEM BIRTOKOS FUNKCIÓBAN

- kvázi artikulusi használat
- mindenki számára ismert, specifikus egyedet jelöl
- gyakran absztrakt főnév

(14) Jen-ys zer-ö.
Isten-3SG esik-PRS.3SG
'Esik az eső.'

(15) Öni una kad-ys.
most sok idő-3SG
'(Már) sok az idő.'

BIRTOKTULAJDONÍTÓ MONDAT

- birtokviszonyt fejez ki mondat szinten, ahol a birtok alany, a birtokos predikátum (Havas 2015)
- a vonatkozó nyelvtanok nem vagy csak marginálisan említik (Bartens 2000)
- a birtoktulajdonító mondat az összetevői és a szórendje tekintetében tér el a birtoklásmondattól

(16)	menam	em	pon.	(17)	pon(-ys)	menam.
	én.GEN	van.PRS.SG	kutya		kutya-3SG	én.GEN
	'Van (egy) kutyám.'				'(A) kutya az enyém.'	

BIRTOKTULAJDONÍTÓ MONDAT

- a birtoktulajdonító mondat igei eleme kopula
- felépítése megegyezik a főnévi/melléknévi predikátumot tartalmazó nominális mondatokéval

(18) pon(-ys) völi menam.
 kutya-3SG COP.PST.3SG én.GEN
 '(A) kutya az enyém volt.'

(19) pon(-ys) völi musa.
 kutya-3SG COP.PST.3SG kedves
 '(A) kutya kedves volt.'

BIRTOKLÁSMONDAT

- a birtoklásmondatok az egzisztenciális mondatokkal azonos szerkezetűek, az igei elem bennük létige, ami jelen időben is megjelenik

(20) menam em pon.
 én.GEN van.PRS.SG kutya
 'Van (egy) kutyám.'

(21) gortyn em pon.
 otthon van.PRS.SG kutya
 'Otthon van (egy) kutya.'

ÖSSZEFOGLALÁS

- (i) A birtokos személyrag (Px) megjelenése az adnominális szerkezetben részben a birtokos lexikai, részben a birtok szemantikai tulajdonságaitól függ, továbbá a birtokos szerkezet mondatrészszerpe is befolyásolja azt.
- (ii) A birtokos személyrag a birtoklás kifejezésén túl kifejezhet a) határozottságot, b) specifikusságot és szerepelhet c) határozott artikulusi funkcióban.
- (iii) A birtoktulajdonító szerkezetek az egzisztenciális mondatoktól bizonyos összetevőik (kopula vs. létige) típusában, valamint szórendjükben különböznek.

HIVATKOZÁSOK

Bartens, Raija 2000. *Permilaisten kielten rakenne ja kehitys*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 238. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Batalova, Raisa M. [Баталова, Раиса М.] 2002. *Кудымкарско-иньвеенский диалект коми-пермяцкого языка*. Mitteilungen der Societas Uralo-Altaica. Heft 23. Moskva – Groningen.

Dixon, R. M. W. 2010. *Basic Linguistic Theory. Volume 2: Grammatical topics*. Oxford: Oxford University Press.

Dryer, Matthew S. 2013. Definite Articles. In: Dryer, Matthew S. & Haspelmath, Martin (eds.), *The World Atlas of Language Structures Online*. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. (Available online at <http://wals.info/chapter/37>, 2021.04.15.)

Fraurud, Kari 2001. Possessive with extensive use: A source of definite articles? In Baron, Irène – Michael Herslund – Finn Sørensen (eds.): *Dimensions of possession*. Amsterdam: John Benjamins. 243–267.

Havas Ferenc (szerk.) 2015. Birtoktulajdonító mondat szerkezete. In Havas Ferenc – Csepregi Márta – F. Gulyás Nikolett – Németh Szilvia, *Az ugor nyelvek tipológiai adatbázisa*. Budapest: ELTE Finnugor Tanszék. (utdb.elte.hu, 2021.2.12.)

Korp_Permyak = Borin, Lars – Markus Forsberg and – Johan Roxendal. 2012. *Korp – the corpus infrastructure of Språkbanken*. Komi-Permyak text corpus. (http://gtweb.uit.no/u_korp/?mode=koi, 2021. 3. 3.)

Lewis, M. P., Simons, G. F. & Fennig, Ch. D. (eds.) 2015. *Ethnologue: Languages of the World*. Eighteenth edition. Dallas, Texas: SIL International. (<http://www.ethnologue.com>, 2018.1.12)

Lobanova, Alevtina S. [Лобанова, Алевтина С.] 2017. *Коми-пермяцкий кыв синтаксис. Кывтэчас да простой сёрникузя*. Пермь: ПГГПУ.

Ponomareva, Larisa G. [Пономарева, Лариса Г.] 2002. *Фонетика и морфология мысовско-лупьинского диалекта коми-пермяцкого языка*. Ижевск: Удмуртский государственный университет. (Диссертация)

Ponomareva, Larisa 2010. *Komi-permják nyelvkönyv*. (Kézirat).

PEREPIS 2010 = Perepis 2010. *Vserossijskoj perepis'i nas'el'en'ija 2010 goda*. [All-Russia census 2010.] (http://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/perepis_itogi1612.htm)

Rédei Károly 1978. *Chrestomathia Syrjaenica*. Budapest: Tankönyvkiadó.

Stassen, Leon 2009. *Predicative possession*. Oxford: Oxford University Press.

Stassen, Leon 2013. *Predicative possession*. In: Dryer, Matthew S. – Martin Haspelmath (eds.), *The World Atlas of Language Structures Online*. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. (<http://wals.info/chapter/37>, 2020.12.11.)

Köszönöm a figyelmet!
At't'ö!

nikolett.fgulyas@btk.elte.hu

Az előadás az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-4 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával, valamint az NKFI K 125282 projekt keretében készült.